

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 22 juni 2006

Mål nr

Ö 3143-04

PARTER

1. OH

2. JS

3. NV

Ombud för 1-3: Advokat MM

4. AS

Ombud: Advokat SL

SAKEN

Skadestånd

BESLUT OM HÄNSKJUTANDE ENLIGT 56 KAP 13 § RÄTTE- GÅNGSBALKEN

Stockholms tingsrätt, avd. 6, beslut den 9 juli 2004 i mål T 4515-04

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att en konkursförvaltare som väcker talan om s.k. bristtäckning enligt aktiebolagslagen inte har någon generell skyldighet att vid skadeståndsansvar tillse att svaranden i det målet vid ogillande av talan kan få ersättning för sina av domstol utdömda rättegångskostnader.

BAKGRUND

OH, JS och NV (kärandena) har vid tingsrätten yrkat att AS till var och en av dem skall förpliktas att utge en tredjedel av 2 476 619 kr jämte på visst sätt beräknad ränta.

Bakgrunden till de framställda kraven är att AS år 1997 utsågs till konkursförvaltare i fyra bolagskonkurser. Enda borgenären var staten som hade skattefordringar på 6–8 miljoner kr. I bona fanns inte några egentliga tillgångar. Som företrädare för konkursbona väckte AS våren 1999 talan mot kärandena om s.k. bristtäckning enligt aktiebolagslagen med omkring 30 miljoner kr. I målen yrkades kvarstad i kärandenas egendom. Kvarstaden beviljades sedan staten genom borgen förbundet sig att svara för skador som kunde uppkomma på grund av kvarstaden. Staten åtog sig vidare gentemot konkursbona betalningsansvaret för de rättegångskostnader som dessa genom lagakraftgående avgörande kunde bli skyldiga att betala, dock högst 300 000 kr. I tingsrätten hade konkursbona framgång med talan, medan hovrätten efter överklagande helt ogillade anspråken. Konkursbona ålades att utge ersättning för kärandenas rättegångskostnader med närmare 2,8 miljoner kr. Sedan hovrättens avgörande vunnit laga kraft ersatte staten kärandena med

300 000 kr i enlighet med sitt åtagande gentemot konkursbona. För sina rättegångskostnader i övrigt har kärandena inte fått någon ersättning. De mot AS vid Stockholms tingsrätt framställda kraven avser dessa rättegångskostnader.

Med parternas samtycke hänsköt tingsrätten till Högsta domstolen frågan huruvida AS på de av kärandena angivna grunderna är skadeståndsskyldig. Efter hörande av tingsrätten och parterna meddelade Högsta domstolen prövningstillstånd angående frågan, om en konkursförvaltare som väcker talan om s.k. bristtäckning enligt aktiebolagslagen vid skadeståndsansvar är skyldig att tillse att svaranden i det målet vid ett ogillande av talan kan få ersättning för sina av domstol utdömda rättegångskostnader.

Högsta domstolen har inhämtat yttrande från Konkursförvaltarkollegiernas förening.

SKÄL

Bestämmelser om ansvar för annans rättegångskostnader i tvistemål finns i 18 kap. rättegångsbalken. Som huvudregel gäller enligt 1 § att part som tappar ett mål är skyldig att ersätta motparten för hans rättegångskostnader. I överensstämmelse med den regeln förpliktades konkursbona i målen angående bristtäckning att ersätta kärandenas rättegångskostnader. Av 7 § framgår att också den som är ställföreträdare för part under vissa förutsättningar kan förpliktas att jämte parten ersätta en motparts rättegångskostnader. För att sådan ersättningsskyldighet skall föreligga krävs att ställföreträdaren genom vårdslöshet eller försummelse i processföringen vållat kostnad för motparten.

Kärandena har inte gjort gällande att deras rättegångskostnader helt eller till någon del skulle ha uppkommit genom vårdslöshet eller försummelse i processföringen från ASs sida. Vad de gjort gällande är istället att AS är skadeståndsskyldig på den grunden att han vållat kärandena skada genom att inte tillse att kärandena vid ogillande av konkursbonas talan skulle kunna få ersättning för sina av domstol utdömda rättegångskostnader.

En konkursförvaltare är enligt 17 kap. 1 § konkurslagen skyldig att ersätta de skador som han vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet tillfogar boet, en konkursborgenär eller gäldenären. Bestämmelsen skall läsas med beaktande av de förpliktelser som gäller för förvaltningen. Den centrala bestämmelsen i det hänseendet är 7 kap. 8 § enligt vilken förvaltaren skall ta till vara borgenärernas gemensamma rätt och bästa samt vidta alla de åtgärder som främjar en förmånlig och snabb avveckling av boet. Av bestämmelsen i 7 kap. 8 § följer att konkursförvaltaren i borgenärernas gemensamma intresse är i princip berättigad och skyldig att avveckla konkursgäldenärens rättsförhållanden så förmånligt som möjligt, även om detta leder till motsvarande förlust för motparten i rättsförhållandet och även om motparten är en konkursborgenär eller i vart fall genom avvecklingen kommer att få en fordran i konkursen. Konkursförvaltaren kan således vara skyldig att häva avtal, driva in fordringar eller vägra att lämna ut förskottsbetalade varor.

Om motparten drabbas av förlust genom att konkursförvaltaren häver ett avtal, driver in en fordran, vägrar att lämna ut förskottsbetalade varor eller inleder en rättegång som åsamkar motparten rättegångskostnader, kan det ge motparten en fordran att bevaka i konkursen eller en massafordran, men han

har inte rätt till skadestånd för förlusten enligt 17 kap. 1 § konkurslagen från förvaltaren. Han har nämligen inte lidit skadan i egenskap av konkursborgenär.

Andra än de som omfattas av skyddet i 17 kap. 1 § konkurslagen (alltså motparter eller tredje män) kan, i enlighet med vad som föreskrivs i 2 kap. 2 § skadeståndslagen, få ersättning från förvaltaren för ren förmögenhetsskada, om skadan orsakats genom brott. I vissa fall skulle denna bestämmelse kunna bli tillämplig när det gäller skadestånd avseende rättegångskostnader som inte blivit ersatta. Främst kommer därvid i åtanke straffbestämmelserna i 9 kap. 1–3 §§ rättegångsbalken som enligt 4 § är tillämpliga även beträffande ställföreträdare. Bestämmelserna innefattar förbud mot att inleda eller föranleda rättegång mot bättre vetande, att mot bättre vetande föra talan mot dom eller beslut och att genom otillbörlig åtgärd förhala rättegång. Även bestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer i 11 kap. 3 § brottsbalken torde under vissa förhållanden kunna ligga till grund för att utdöma skadestånd för ren förmögenhetsskada i form av inte ersatta rättegångskostnader. Bestämmelsen avser bl.a. den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, inlåter sig på äventyrligt företag och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån. Att skadan skulle ha vårlats genom brott har dock inte påståtts i målet.

Varken bestämmelsen i 17 kap. 1 § konkurslagen eller den i 2 kap. 2 § skadeståndslagen skall förstås så att ersättningsskyldighet är utesluten i andra fall än dem som uttryckligen nämns i bestämmelserna. I de fall då konkursförvaltaren åsidosatt en norm till skydd för tredje man som får anses gälla för förvaltningen kan förutsättningar föreligga för att utdöma skadestånd (jfr

prop. 1986/87: 90 s. 413 och NJA 1996 s. 700). Frågan blir därmed om det – som kärandena gjort gällande i målet – finns en norm som innebär att en konkursförvaltare inte skall väcka talan om boet saknar medel att ersätta svarandens rättegångskostnader.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1999 s. 131 slagit fast att vad som primärt är avgörande för om en konkursförvaltare bör inleda en talan om återvinning är om anspråket kan anses utgöra en reell tillgång i konkursen. Vid den bedömningen måste enligt rättsfallet beaktas såväl de rättsliga möjligheterna att vinna framgång med återvinningstalan som de faktiska utsikterna att vid bifall till talan få ut något av återvinnings svaranden. Det angavs också att relationen mellan det belopp som talan avser och de kostnader som boet riskerar om talan inte vinner bifall självfallet är av betydelse och att den omständigheten att en borgenär är villig att ställa garantier för boets kostnader kan påverka bedömningen.

Om en konkursförvaltare inlett en process utan att kunna anses ha varit berättigad till detta är boets ersättningsskyldighet för motpartens rättegångskostnader en sådan skada som förvaltaren kan vara skyldig att ersätta konkursboet enligt 17 kap. 1 § konkurslagen. Någon ersättningsgill skada för boet uppkommer emellertid inte i de fall då boet saknar medel för att betala rättegångskostnaderna. Frågan är om en konkursförvaltare under sådana omständigheter bör eller t.o.m. har skyldighet att helt bortse från risken att boet drabbas av ansvar för rättegångskostnader.

Vad som talar för detta är främst förvaltarens uppgift att ta till vara borgenärernas gemensamma bästa. Föreskriften om denna skyldighet för förvaltaren tar som nämnts sikte på konkursborgenärerna. Betraktad enbart från dessas

utgångspunkt innebär den omständigheten att boet saknar tillgångar att några förlustrisker inte föreligger. Effekten av ett sådant synsätt skulle kunna bli att förvaltare i de fall då boet saknar tillgångar anses skyldiga att processa i större omfattning än då boet har förmåga att göra rätt för sig om det tappar målet. Eftersom kostnaderna då boet saknar tillgångar drabbar andra rättssubjekt än konkursborgenärerna, skulle förvaltaren i sådana fall ha att göra en annan avvägning än i situationer då boet har medel att betala rättegångskostnaderna eller åtminstone en del av dem.

En sådan ordning innebär i sin förlängning en så påtaglig avvikelse från vanliga likabehandlingsprinciper att det står klart att den inte skulle vara godtagbar, om konkursförvaltningen hade utgjort en form av myndighetsutövning. Så är inte fallet. Konkursförvaltaren har visserligen anförtrotts myndighetsutövning på ett speciellt område, nämligen vid tillämpning av lönegarantilagstiftningen. I övrigt tillhör konkursförvaltaren – i likhet med exempelvis boutredningsmän, likvidatorer, gode män och offentliga försvarare – en grupp av funktionärer med speciella uppdrag som är förordnade av det allmänna men som framstår snarare som enskildas förtroendemän än det allmännas och inte anses utöva myndighet i egentlig mening (jfr Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen, 2 uppl. s.101 och Bengtsson, Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2 uppl. s. 56).

Även om en konkursförvaltare således inte ägnar sig åt myndighetsutövning, kan han i de hänseenden som nu är aktuella inte utan vidare jämföras med företrädaren för exempelvis ett aktiebolag. Som redan nämnts utses han inte av borgenärerna utan av rätten. Konkursförvaltningen är föremål för en speciell offentlig kontroll som skall säkerställa bl.a. en enhetlig och lämplig tillämpning. Särskilda krav ställs på förvaltarens insikter och erfarenheter och

lämplighet för uppdraget i övrigt. Det har förutsatts att förvaltaren måste kunna låta andra hänsyn än det rena borgenärsintresset spela in när han bedömer frågor med anknytning till konkursförvaltningen (prop. 1986/87:90 s. 111), och han har bl.a. ålagts särskilt ansvar för vad som är ägnat att långsiktigt främja sysselsättningen liksom för utredningen av borgenärsbrott. Det förtjänar nämnas att det i målet är upplyst att Konkursförvaltarkollegiernas förening år 1997 antagit ett yttrande enligt vilket hänsyn till motparten och konkursboets massaborgenärer talar för att förvaltaren av konkursförvaltar-etiska hänsyn bör avstå från att väcka talan om konkursboet saknar medel eller andra tillgångar och berörd borgenär inte ställer säkerhet för eventuella rättegångskostnader.

Övervägande skäl får anses tala för att det inte är förenligt med det särskilda ansvar som faller på en konkursförvaltare, att denne vid övervägande av frågan om talan vid domstol skall väckas skall kunna – med avvikelse från det synsätt som annars skall tillämpas – bortse från risken att konkursboet kan förpliktas att ersätta motparten dennes rättegångskostnader just i sådana fall då det kan förutses att boet inte skulle ha förmåga att fullgöra denna skyldighet. Detta innebär också att den omständigheten att en borgenär ställer en garanti för motpartens rättegångskostnader kan vara av betydelse för bedömningen av om en förvaltare bör inleda en rättegång även om konkursboet saknar egna tillgångar för att betala sådana kostnader. I enskilda fall kan en sådan garanti vara en förutsättning för att det skall kunna anses försvarligt att en konkursförvaltare väcker talan.

I vad mån en konkursförvaltare som underlåtit att införskaffa en garanti för motpartens rättegångskostnader också kan vara skadeståndsskyldig i förhållande till denne är en annan fråga. För den grannliga bedömning som inle-

dandet eller fullföljandet av en process förutsätter måste förvaltaren anses ha ett betydande handlingsutrymme i de skiftande situationer som kan föreligga (jfr NJA 2005 s. 443) och där givetvis utsikterna att vinna framgång med en process är av grundläggande betydelse. Vid bedömningen kan det också finnas anledning att beakta om det endast finns en eller ett fåtal borgenärer i konkursen och denne eller dessa utan vidare har förmåga att ställa garanti.

Under alla förhållanden står det klart att det endast är i speciella fall som det nu anförda kan anses innebära att en konkursförvaltare som väcker en talan vid domstol är skyldig att se till att motparten kan få ersättning för sina rättegångskostnader om boet tappar talan. I svensk rätt finns inte något allmänt krav på att den som är part i en rättegång skall ha förmåga att ersätta motpartens rättegångskostnader och något sådant generellt krav kan inte heller utan lagstöd uppställas för konkursbon (jfr NJA 2000 s. 144). Den till Högsta domstolen hänskjutna frågan bygger emellertid på en sådan förutsättning. Den skall därför besvaras med att en konkursförvaltare inte har någon sådan generell skyldighet som anges i frågan.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck, Victor (referent), Håstad (skiljaktig), Nyström och Calissendorff (skiljaktig)
Föredragande revisionssekreterare: Hedvall

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2006-05-03Mål nr
Ö 3143-04

Justitieråden Håstad och Calissendorff är skiljaktiga avseende motiveringen på sätt som framgår av följande yttrande.

”Bestämmelser om ansvar - - - (se de tre första styckena i majoritetens text) - - - vägra att lämna ut förskottsbetalade varor.

Såvitt gäller bestridda anspråk kan en konkursförvaltare enligt 17 kap. 1 § konkurslagen bli skadeståndsskyldig mot konkursborgenärerna, om han vårdslöst väcker talan fastän vinstchanserna i saken vägda mot risken att behöva betala rättegångskostnader borde ha avhållit honom, men förvaltaren kan också bli skadeståndsskyldig mot borgenärerna om det med hänsyn till nämnda faktorer bedöms som vårdslöst av honom att inte ha väckt talan (se NJA 1999 s. 131). Om en borgenär ställer en garanti för processkostnaderna kan det uppenbarligen påverka den kalkyl som konkursförvaltaren skall göra. Med hänsyn till svårigheten att bedöma utfallet av en process måste dock konkursförvaltaren ha ett beaktansvärt handlingsutrymme (jfr NJA 2005 s. 443).

Det bör vidare noteras att en konkursförvaltare, som sedan bouppteckningen beedigats och förvaltarberättelse upprättats konstaterar att konkursboets tillgångar inte räcker till betalning av uppkomna och väntade konkurskostnader och andra skulder som boet ådragits sig, förutsätts ta initiativ till att rätten avskriver konkursen (jfr 10 kap. 1 § konkurslagen).

Om motparten - - - i egenskap av konkursgäl denär.

Andra än - - - i målet.

Varken - - - finns eller bör uppställas en norm som innebär att en konkursförvaltare inte skall väcka talan, om boet saknar medel att ersätta svarandens rättegångskostnader.

Härvidlag kan noteras att en svensk kärende inte behöver ställa säkerhet för motpartens rättegångskostnader. Om en kärende, som saknar erforderliga medel för ändamålet, skulle vara skyldig att ställa säkerhet för att hans talan skulle vara tillåten, skulle en sådan kärende ofta inte kunna väcka talan ens om befogade anspråk, och därmed skulle han inte ha någon förhandlingsstyrka utom rätta. Inte heller utgör det en processförutsättning, när käranden kan förmodas sakna medel till svarandens rättegångskostnader, att anspråket har rimlig utsikt att vinna bifall; en sådan regel skulle medföra en inledande dubbelprövning av den materiella frågan. Däremot finns vissa begränsningar av ett upplöst aktiebolags partshabilitet när ett tvisteföremål utgör en ny tillgång, främst därför att motparten riskerar att inte få sina rättegångskostnader ersatta (se NJA 1999 s. 237 och 2000 s. 144).

Eftersom svarandens förlust uppkommer därför att en juridisk person saknar kapital att täcka motpartens rättegångskostnader, är det naturligt att betrakta svarandens situation ur perspektivet ansvarsgenombrott. Ett sådant skall naturligtvis användas med synnerlig restriktivitet, när fordringshavaren haft möjlighet att avstå från att ge sig i lag med gäldenären (se skälen bakom 56 § kommissionslagen, NJA II 1914 s. 279 f., samt NJA 1982 s. 244; jfr dock NJA 1975 s. 45). Men om fordringshavaren ofrivilligt blivit borgenär till någon som bedriver verksamhet på andras risk bör inställningen till ansvarsgenombrott vara generösare (se NJA 1942 s. 473 och 1947 s. 647). För svaranden är processen inte frivillig, och såtillvida är således förutsättningarna för ansvarsgenombrott jämförelsevis goda. Ansvarsgenombrott riktar sig traditionellt mot den bakomliggande

intressenten. I ett konkursbo är det en eller flera borgenärer. För att ett ansvarsgenombrott skall komma i fråga, måste det dessutom krävas att det ansvariga rättssubjektet haft ett bestämmande inflytande över den ansvarsgrundande verksamheten. I förevarande mål förefaller det kravet uppfyllt genom att staten obestridd påstått ha varit den enda borgenären och pådrivande. Talan förs emellertid inte mot den bakomliggande intressenten utan mot ställföreträdaren, konkursförvaltaren. En kanalisering av ansvarsgenombrottet via konkursförvaltaren skulle ha vissa fördelar. En är att ansvaret skulle drabba endast den som beslutat att inleda rättegången, en annan att konkursförvaltaren i stället för domstolen skulle identifiera dem som har intresse av processen och se till att dessa påtar sig risken för den.

Även en skyldighet för konkursförvaltaren att generellt borga för att svarandens rättegångskostnader blir betalda skulle emellertid komma att strida mot principen att också medellösa kärende bör kunna hävda sina rättigheter i och utom process. Att det i ett enskilt fall finns en borgenär som hade förmått ställa säkerhet för svarandens rättegångskostnader medför inte att konkursförvaltaren då alltid måste se till att sådan säkerhet ställs. Ett ansvarsgenombrott mot den bakomliggande intressenten eller mot ställföreträdaren bör kräva särskilda förhållanden, såsom att konkursboet förvärvat ett processföremål och driver processen enligt ett avtal med överlåtaren där denne tillförsäkrats andel i eventuell vinst (jfr NJA 2000 s. 144). Om ett generellt ansvar infördes för konkursförvaltare att borga för konkursboets skyldighet att ersätta svarandens rättegångskostnader, fastän ett motsvarande ansvar inte föreligger för ställföreträdare för aktiebolag som inte gått i konkurs (se 29 kap. 1 § aktiebolagslagen, 2005:551), skulle det dessutom leda till att motparter till ett aktiebolag med oklar solvens fick ett icke önskvärt incitament att snarast sätta aktiebolaget i konkurs.

Som ovan nämnts föreskrivs i 7 kap. 8 § konkurslagen att en konkursförvaltare skall verka för borgenärernas gemensamma rätt och bästa samt vidta alla åtgärder som främ-

jar en förmånlig och snabb avveckling av boet. Om konkursboet saknar medel för betalning av en motparts rättegångskostnader och därmed inte riskerar något vid en förlust, kommer det att ligga i borgenärernas intresse att en rättegång inleds även om vinstchanserna är små, förutsatt bara att vinstchanserna uppväger förvaltarens processkostnader eller att någon ställt säkerhet för dessa (jfr NJA 1990 s. 656 och 1999 s. 131). Ordalydelsen i 10 kap. 1 § hindrar inte att en process inleds i sådana fall, eftersom framtida massaskulder där inte anges vara ett skäl för avskrivning av konkursen. Frågan är om konkursförvaltaren också i en sådan situation är berättigad eller till och med skyldig att inleda en rättegång, om motparten inte frivilligt går med på konkursboets krav.

Av 7 kap. 8 § andra stycket framgår att en konkursförvaltare får beakta vad som är ägnat att långsiktigt främja sysselsättningen, om det kan ske utan att borgenärernas rätt nämnvärt förringas. Förvaltaren skall också utreda vissa brott av konkursgäldenären, även om det inte ligger i borgenärernas intresse. Huruvida förvaltaren undantagsvis får låta bli att sälja egendom till den högstbjudande, när denne i någon mening framstår som oseriös, är omstritt. Fastän ingen av dessa avsteg från huvudregeln i 7 kap. 8 § är förestavade i en tredje mans intresse utan snarare i det allmännas, visar de att förvaltaren inte ovillkorligt skall sträva efter förmånligast möjliga avveckling av boet. I målet är upplyst att Konkursförvaltarkollegiernas förening år 1997 antagit ett yttrande enligt vilket hänsyn till motparten och konkursboets massaborgenärer talar för att förvaltaren av etiska hänsyn bör avstå från att väcka talan, om konkursboet saknar tillgångar och berörd borgenär inte ställer säkerhet för eventuella rättegångskostnader. Uttalandet synes gå för långt, när vinstutsikterna är goda. En konkursförvaltare bör emellertid vara berättigad att avstå från att väcka talan, om en process inte hade legat i borgenärernas intresse också ifall konkursboet skulle ha haft medel till betalning av motpartens rättegångskostnader, såvida inte den borgenär som har intresse av att talan förs ställer säkerhet för kostnaderna. I förevarande fall, där processföremålet var mycket större än motpartens

förväntade rättegångskostnader och där konkursboet vann i första instans, föreligger emellertid inget missbruk av konkursboets medellöshet.

Med hänsyn till det anförda skall den generella fråga som intagits i prövningstillståndet besvaras med nej.”